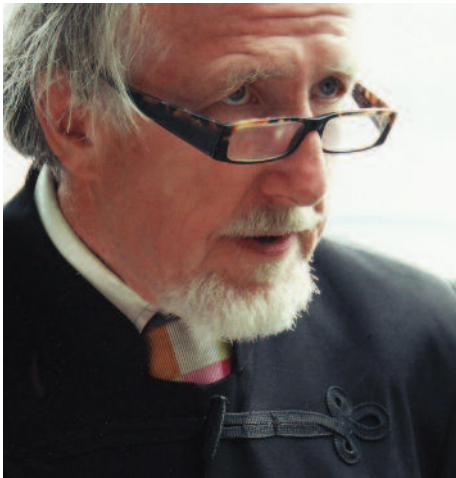

KJÆRLIGHETSHISTORIEN BAK AKADEMIETS HUS

Jubileumsfeiringen 2–4. mai 2007

O. Henrik Akeleye Braastad:

Foredrag i Det Norske Videnskaps-Akademi
fredag den 4. mai 2007

O. Henrik Akeleye Braastad har sin utdannelse i forskningsøkonomi fra Lunds Universitet og sin yrkeshistorie i nasjonal forskningspolitikk fra forskningsråd og departementer. Han er i dag selvstendig næringsdrivende.

*Braastad har de senere år også levert en rekke bidrag til nordisk litteraturhistorie, derunder er han 2007 tildelt den svenske Gustaf Frödingmedaljen.
Foto: Siegfried Maile.*

*Preses,
medlemmer, mine damer og herrer – ,*

Gratulerer med 150-årsjubileet!

Jeg er invitert til å komme hit på denne siste festdagen under dette 150-årsjubileet for å fortelle litt om dette hus, familien Hans Rasmus Astrup som bygde og bebodde huset og framfor alt om Ebba Astrup, statsrådens eldste datter som ved sin vilje og med sin donasjon i 1910 gjorde dette hus til Vitenskapsakademiets hjem, slik det har vært det siden.

*”Annen handling foregår ute på landet i et høyloftet hus i empirestil. Hele annen etasje i dette hus er selskapsrom. – Opp til disse rom fører fra parterreforstuene to trapper, en på hver side. De sees ikke, bare den brede gang ses som de fører opp til. Der er høye vinduer ut mot gårds-plassen. Gjennom vinduene skimtes lenger borte takene på de store uthus... Over gulvet ute i gangen et lyst teppe med stormønstrede blomster. Samme slags teppe innover salens gulv. De store dobbeltdører mellom gang og sal er åpne. Fra salen fører dører inn til begge sider. Taket er dekorert. En lek av amoriner mellom blomstergirlandere. Fargene oppfrisket. Girlanderne løper videre nedover til store speil, festet i veggene, Veggene er rødlighvite med gull ...
... Salen ligger i halvmørke.”*

Slik er Bjørnstjerne Bjørnsons knappe scenografiinstruksjoner til andre akt i hans drama ”Paul Lange og Tora Parsberg” fra 1898.

Og nå er vi her, hos Paul Lange og Tora Parsberg. I Drammensveien 78.

Magnaten Hans Rasmus Astrup vender hjem til Norge

Han ser ned på oss fra det store maleriet like her utenfor, i blomsterværelset. Jeg skal ikke si så mye om ham, han tør i denne forsamling være godt kjent.

Det er ved årsskiftet 87–88 at familien Astrup flytter fra Stockholm til Oslo. Med fem millioner kroner, i dagens pengeverdi nærmere 300 mill. kroner.

Astrup startet allerede som 16-årig handelsbetjent i Kristiansund med å røke sigar. Han har gjort det godt. Drammensveien 78 er kostbart anlagt, det synes fra starten å være tiltenkt en rolle i den norske nasjons offentlighet.

Arkitekten Herman Major Backer har i lang tid på byggherrens regning oppholdt seg i England, han skal studere aktuelle modeller for et slikt palé.

Livet her i huset

Hans Rasmus er glad i Norge, i paleet holder han nasjonal politisk salong, det var bare han i Kristiania som kunne invitere slik. Her blandet han politiske frender og fiender, han inviterer:

”Kjære professor!

B.B. og en del Stortingsmænd m.fl. haver lovet at komme til mig til Middag Søndag kl. 5 og tillader mig paa Hustrus og egne Vegne at forespørge om vi samtidig kunde faa se Dem og professor Ossian Sars hos oss.

Deres ærbødige H.R. Astrup.”

I taket i blomsterværelset i andre etasje får han i fanen til en nordisk kriger penslet ut *”Hvor fedrelandet er, der er det godt å være”*, *”Ubi Patria, ibi bene”*, mens den opprinnelige romerske devise egentlig motsatt uttrykker: *”Der det er godt å være, der er ditt fedreland”*. Hans Norge skal bli en egen nasjon!

Fra starten i Molde og Kristiansund har han tjent sine penger først i Barcelona, dernest i Stockholm og nord for den svenske hovedstaden, Skutskär ved Dalälvens utløp, Älvkarleby. Klippfisk og senere skogsindustri.

Hans Rasmus Astrups hustru, Augusta Astrup, postmann Lindqvists vakre datter fra Stockholm, er gjemt bort i historieskrivningen. Godt gjemt bort, og kanskje bevisst. Med Ebba, det første barnet, vil hun fra Barcelona tilbake til sitt eget Stockholm. Hun er mor til åtte og dessuten vertinne i en selskapselighet som går i store slag, i Stockholm, på Skutskär, senere i Kristiania.

Datteren Ebba opplever sin mor som varmhjertet, med stor skjønnhetsans, og som lettrørt. Og som kristen. Augusta er den vakreste kvinne jeg har sett, sier den voksne Ebba til sambygdingene i Trøndelagen om moren.

I en dødsruner i en svensk avis beskrives hun av familiens venner – mannens forbindelser – som ”idealet av kvinnlig älskvärdhet”, opptatt av maleri, litteratur, musikk. Som varm og vennlig, en miljøskaper, som god mot høy og lav.

Hun skal også være den som har spisset luksusen i den nyoppførte villaen på Drammensveien – terrasse med springvann, høystammede roser. Augusta ville være så ”fin” – ryktes det blant folk som tolker hörensägen. Langt var det fra Kungsträdgården i Stockholm til norsk grasrot.

Det har aldri før vært skrevet at Augusta Astrup periodevis har vært sinnssyk. Men denne forståelse er videreformidlet fra Ebbas nære omgivelser. Det fortelles at Augusta en gang forsøkte å hoppe ut fra terrassen i 2dre etasje, mot stentrappen ned mot haven i Drammensveien 78 i akutt sinnsforvirrelse. Vi stopper med dette. Under enhver omstendighet, for Ebba er det far.

Men, det er vanskelig for familien i Kristiania. Moren og de tre eldste døtrene trives ikke. 1893: Ebba skriver at ”*Kristiania er et tilfluktsted for hat, splid og misunnelse*”. De vil tilbake til Sverige.

Hans Rasmus Astrup selv angrer på at han flyttet hjem. – Han snakker om å dra til England, for der å kunne gledes over Norge fra utlandet.

Nå skal jeg si litt om Ebba Astrups donasjon – gavens format og art

Ti år etter at dette bygget er ferdig, går ”statsråden”, bort. Ti år senere, i 1908, dør så hans hustru Augusta. Barna, de er åtte om arven, spres over et stort kart.

Alternativet er først å gi Drammensveien 78 til Nordmannsforbundet, men så kommer familievennen W.C. Brøgger på scenen. – Her ser vi ham på veggen til venstre for meg i Christian Krohgs store portrett fra 1928.

W.C. Brøgger er blitt innvalgt i Vitenskapsakademiet i Kristiania – som utenlandsk (svensk) medlem. Hans Rasmus Astrup og Brøgger er nære venner fra Stockholm, der Brøgger har en stor vitenskapelig karriere bakom seg, også aktiv i utviklingen av Stockholm Högskola. – Hans Rasmus Astrup har gitt midler til etableringen av Brøggers ”Mineralogiska Institutet” ved Stockholms högskola. Brøgger var også knyttet til bergverksvirksom-

het i Sverige, med nære bånd til bruksbaronen Gerhard de Geer og bransjen engasjerte også Astrup i begge land.

Brøgger kom med forslaget om at Vitenskapsakademiet i Kristiania skal få en fast base. Sverige, Regnellska fonden, og Danmark, Carlsbergfondet, er forbilder. Søstrene Astrup er meget takknemlige for Brøggers rolle. Han foreslår i 1909 pengegaven, at de to søstrene Astrup skal bidra til akademiets kjøp av paleet, som samtidig er lavt taksert.

Hvor stor er gaven?

i alt kr 106 000 til Vitenskapsakademiet, en hoveddel av det samlede gavebeløpet, pluss aksept av en lav prissetting av praktieendommen: Hvor mye – vi vet ikke riktig.

Donasjonen er på kr 5 220 500, oppindeksert til i dag etter Statistisk Sentralbyrås historiske konsumprisindeks, men dette er ikke lett å anslå ut fra tidenes skiftende kjøpekraftspariteter. Vitenskapsakademiet vet selv hva bygget i dag er forsikret for. Verdianslag plasserer lett eiendommen i dag til over 100 mill.

Beløpets format ga den gang mulighet til å kjøpe bygningsarbeidertjenester til en 2007-verdi av 60 mill. kr! – Arbeidsfolk hadde den gang 10 % av professors lønn! Donasjonen tilsvarte den gang 18 professorgasjer.

Det Kongelige Frederiks driftsbudsjett 1910 utgjorde 900 000 kr – Gaven tilsvarte altså 12 prosent av universitetets årsbudsjett.

Dessuten: Den ga forskning en selvstendig identitet, som en aktivitet utenom akademisk utdanning. Den ga vitenskapen en rolle i et stolt nasjonsbyggings-prosjekt. Den markerte også Kristiania i forhold til rivalene – Trondheim og Bergen.

Dagens forhold er annerledes. Nå gis det årvisst i formatet 800 mill. kroner som gaver til norsk forskning, dels som siden alle år gjennom skattelovens adgang til på nærmere angitte vilkår å gi gaver med skattefradrag – den nye skattelovens paragraf 6, dels (siden 2005) gjennom den nye gaveforsterkningsordningen, der staten legger + 25 % ovenpå gavebeløp overstigende 5 mill. kr.

Tilskuddsytere til norsk forskning 2005, Skattelovens paragraf 6

Beløp NOK	Antall tilskuddsytere	Totalt beløp
0 – 499	66 555	16 268 709
500	8 341	4 170 500
501 – 999	20 867	14 672 903
1 000	5 231	5 231 000
1 001 – 4 999	17 972	32 243 400
5 000	349	1 745 000
5 001 – 9 999	842	5 667 304
10 000	300	3 000 000
10 001 – 99 999	621	11 632 508
100 000 eller mer	83	86 689 344
Totalt	121 161	181 320 668

**Godkjent under gaveforsterkningordningen 2006–2007
2006 (KNOK)**

Institusjon	Gave	Giver
UiS	6000	Sparebank 1 SR Bank
UiS	5500	Universitetsfondet
UiS	5200	Universitetsfondet
UiB	26500	Frank Mohn Stiftelse
UiB	25000	Frank Mohn AS
UiB	250000	Frank Mohn AS/Trond Mohn
UiB	50000	Frank Mohn AS
UiB	6000	Frank Mohn AS
UiB	50000	Frank Mohn AS
BI	5000	DnBNOR
BI	6000	Tom Wilhelmsens stiftelse
BI	10000	Canica AS
UiO/Riksh.	10000	Inger/John Fredriksen
NFR	45000	Orkla/Elkem
BI	5660	BGF-fondet
DNVA	26325	Statoil Vista
HiBodø	8930	Energiselskaper
Sum	505860	
2007 < mai		

Institusjon	Gave	Giver
UiO	5600	FERD AS
UiTø	5000	Sparebanken Nord-Norge
UiB	50 000	Frank Mohn AS
UiTø	100 000	Trond Mohn
Sum	160 600	

Det er ”statsrådets” eldste datter, Ebba, som er aktøren!

Ebba er ugift i 1909. Søsteren, Elisabeth (Mowinckel), er 20 år yngre. Ebba og Elisabeth gir alt.

Ebba ordner opp, veloverveiende, den gang fra Inderøya der hun da bodde. Hun stiller og forhandler sine krav, bidrar med avtaletekstene.

Det er frykt for at Vitenskapsakademiet skal omdisponere huset til restaurant, kanskje selge huset. Ebba sikrer avtalevilkårene for at så ikke skal skje!

Motivet for gaven, skriver Ebba, det er:

*”for derved at sikre deres foreldres eiendom en gavnlig og verdig anvendelse frem gjennom tiderne” ... Dermed håpet de at deres –
”skjønne kjære hjem kunne holdes oppe i en sfære hvor Mors skjønnhetssans og Fars kjærlige og glade offervillighet fremdeles kunne trives”*

Det skulle også lages et album med alle givernes bilde. Men det blir aldri gjennomført. Og givernavnene skulle gjengis, i forhallen. Her kommer søsknene Ebba og Ragnhild (Reimers) med – de gir 5000 hver.

Dette skjer i forskningsfinansieringens vanskelige historie:

Det er ”golden age” – men lite penger. I perioden 1875 – 1920 hadde vi Sofus Lie, Sofus Bugge; Ernst Sars, Johan Herman Lie Vogt, Waldemar Brøgger, Vilhelm Bjerknes, Johan Hjort, Kristian Birkeland, Victor Goldschmidt.

Benneches fond var først ute tidligere. På 1890-tallet, etter Nansens hjemkomst fra Nordishavet, blir Nansenfondet i praksis Norges første forskningsråd frem til slutten av den andre verdenskrigen.

Det var i tiden et vanskelig politisk miljø i Norge, også for forskningen. Vitenskapsakademiets preses Marcus Monrad forordnet i en avisartikkel i 1882 berettigelsen av et statskupp mot "Venstrekreftene". – Få måneder etter halverte Stortinget Vitenskapsakademiets budsjetter! Man hadde ikke lenger penger til å trykke medlemmenes avhandlinger. Sosial, samferdsel og forsvar var Venstre-stortingets første punkt.

Aktivisten Brøgger returnerer fra Stockholm til Kristiania i 1890. Brøgger er med Fram oppover et stykke langs norskekysten sommeren 1893. Nansen er helt og vitenskaper, Nansenfondet et dynamisk og offentlig svar på en krise, en legitimasjonskrise for vitenskapens institusjoner. Brøgger er farget av nabolandenes eksempler: Bryggerieier J.C. Jacobsen ga i 1876 DKK 1 mill. til Carlsbergfondet, pluss 1 mill. i 1881, pluss: 1882, i Jacobsens testamente, blir fondet bryggeriets arving. Regnellske fondet var tidligere opprettet i Sverige.

Brøggers politikk for Nansensfondets innsamlingsuksess er dette:

1. Aktivisme fører fram
2. Skap helter
3. Bruk massemedia
4. Kultiver det private næringsliv
5. Sjekk inntekt og formue (les skattelikningen!)
6. Bruk personlige henvendelser (skap empati)
7. Etabler politiske allianser
8. Etabler tverrpolitiske allianser
9. Hold styr på Bjørnsen!
10. Grip dagen.

Nansenfondet er 15 år tidligere enn Astrupdonasjonen, men gavebeløpene den gang er i noen grad sammenlignbare, 1890–1910 steg ikke prisene i Norge mer enn 10 % – under hele 20-årsperioden.

Axel Heiberg stikker innom Brøgger med 50 000. Det var utilitarismen: Heiberg, med brødrene bak Ringnes Bryggeri, ser Emil-Chr. Hansens nye gjærings-prosesser som en følge av at hans samarbeid med Carlsberglaboratoriene Forskning ga penger.

Kristiania ga den gang 80 % av pengene, Svenskene (friherre Oscar Dickson og Alfred Nobel [Via Thomas Fearnley], Gustav Retzius, Mittag-Leffler) ga 51 000 – mer enn det øvrige Norge til sammen. 1400 utsendte

lister til landets akademikere om ønskede bidrag til Nansenfondet ga bare 89 bidrag. Ibsen ga 50 kroner – han var lei Venstreskatten.

Nansenfondets samlede resultat var 270 000 kroner i 1996 – sammenlignet med Ebbas 106 000 pluss takstrabatt 15 år senere. Nansenfondet ble approbert m/statutter ved Kgl.res. 8de desember 1896. Det ga null til bygninger, det var skrevet inn i statuttene.

Hans Rasmus Astrup ga intet til Nansenfondet, selv om Brøgger maste. Astrup var ikke for begeistret for Nansen, men var redd for at svenskene skulle invadere Norge. Han jobbet isteden for at Brøgger skulle få et parlamentarisk oppdrag i saken. Han var misnøyd med Venstres nyinnførte progressive skatt. Han meddelte Brøgger at Lifjellgruvene nå var satt under vann – et prosjekt der Brøgger hadde vært hans geokonsulent! Brøgger purret og purret, men Astrup sto på nei.

Jeg skal nå introdusere donatoren Ebba Astrup litt nærmere

Ebba Mortine Marie Augusta Astrup fødes i 1863 i Barcelona, der faren, Hans Rasmus Astrup, driver forretninger – store. Hans Rasmus, er fra Romsdalen. Moren, Augusta, er svensk, født Lindqvist. Fra vanlige svenske kår, men overmåte vakker.

Ett år gammel er Ebba når familien i 1864 flytter til Sverige. Faren etablerer stor virksomhet og fremstår som en skogsindustriell entreprenør i sin tid. I Älvkarleby og i Skutskär ved Dalaälvens utløp skapes store moderne industri- og transportanlegg, samfunnsbyggeri er det. Det kjøpes og selges skog i et format som synes på Europakartet.

I Stockholm vokser Ebba opp, som svensk, og i 1880 konfirmeres hun i Adolf Fredriks kyrka i Stockholm. Hun oppdras på kostskole i Lausanne - og gjør dannelsesreiser i Europa: London, Vichy, Nantes.

Helt fra starten av er Astrupbarna oppdratt til nøysomhet, sparsomhet, beskjedenhet. Grøt + melk, varm på kvelden, kald dagen etterpå. Lille Ebba og småsøsken er overlatt til seg selv, de er inne hos foreldrene en gang om dagen – etter middagen. Men, senere, rider de i Stockholm, maler –.

Ebba Astrup er altså sin fars første barn. Fra hennes tidligste år skriver de til hverandre, faren og hans eldste barn og datter. Han deler alle sine mest personlige forhold, tvil, tro, problemer og utfordringer med henne, sine forretningshemmeligheter, storpolitiske overveielser, referater fra de innerste politiske gemakker – helt fra hennes unge år og hele tiden fremover. Den

som leser brevene i dag og korrigerer for erkjennelsen av hvordan relasjoner mellom barn og foreldre var annerledes for drøye hundre år tilbake, må undres – veldig – over åpenheten og nærheten mellom de to.

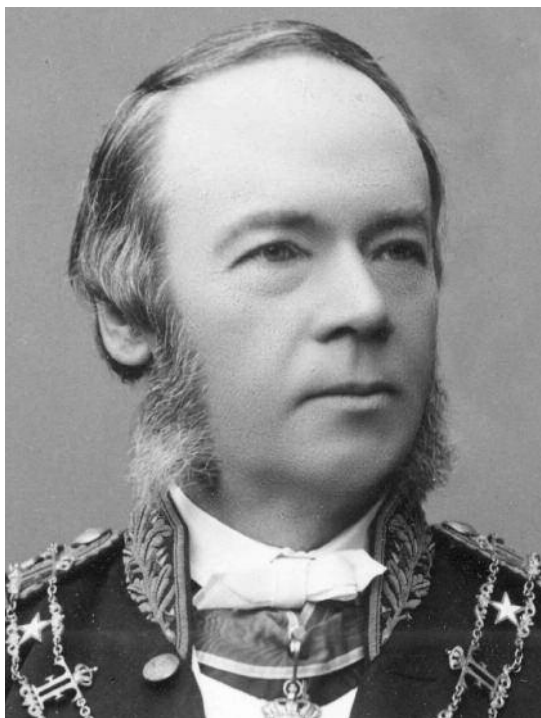
Faren vil at også kvinner skal ha utdanning, yrke, de skal ha et bergningsmotiv for sin lesning, leve økonomisk. Venstremannen Astrup er for kvinnelig stemmerett – Ebba selv er mer tvilende!

Hans Rasmus Astrup tømmer selv sitt vaskevann i toalettbøtten, vil ikke at kvinnene skal gjøre det.

Nå er det at en ung pike møter en eldre jurist og politiker:

I 1881 er Ebba Astrup i London, hun er nå 18 år og der, hos generalkonsulen, møter hun senere statsminister Ole Richter for første gang.

"Han är ej endast en perfekt gentleman, men även en betydande personlighet,"

skriver hun hjem til faren i Stockholm. Hun deltar nå på nyttårsballet i generalkonsul Richters residens.

Som hun er blitt 20 år, i 1883, har familien Astrup flyttet til Drottninggatan 90, midt i Stockholm. Astrups har fast plass i Jacobs kyrka. Og her, i hjemmet litt senere, er det at hun igjen treffer farens politiske frende i partiet Venstre, nå statsminister Ole Jørgensen Richter.

Ebba er interessert i kunst, musikk, litteratur. Myndig og selvstendig er

Excellensen

hun og beleven fra oppdragende omgang. Hun har et følsomt temperament, men har også evnen til å ta inn over seg andres problemer.

Hun har medlidenhet med Richters familiesituasjon, hans syke, engelske hustru, politisk strid, offentlig kritikk. Hans til tider isolasjon, sykелighet, nervøsitet. Fra deres første møte husker hun hans distingverte ytre, – vakker var han fortsatt da, lite preget av livet –, hans vennlighet og humanitet i menneskelig omgang, hans evner og kunnskaper.

Men nå, som det brakket innad i regjeringen? – I regjeringssmøtene trakk han krampaktig i kroppen, han kunne se fortvilet ut i ansiktet, fortalte regjeringsskollegene. Han behøvde henne som sin støtte. Og hun ville hjelpe ham.

Det er om dette forholdet Bjørnson gir et overmåte innsiktsfullt portrett i ”Paul Lange og Tora Parsberg”, han må ha vært helt på innsiden av deres mest intime mellompersonlige forhold i denne stridstid. Jeg vil oppmuntre dere til å gå hjem og finne frem igjen Bjørnsons drama om deres indre samliv.

Så om Richters vei – oppover og fremover

Han er født i 20-årene, har utdanning som jurist, er i England for jusstudier i 50-årene, senere jurist i Orkanger, Trondheim, generalkonsul, også journalist og pressemann nordenfjells. Blir så stortingsrepresentant i Kristiania og i 1884 norsk statsminister ved statsrådsavdelingen i Stockholm.

Richter lever tilbake i Norge et stort liv som stortingsmann, hjemme på et opprustet Rostad, som den fineste, elskverdige vert. Han er ytterst korrekt med etikette. I Kristiania er hans selskaper ekstraordinært fornemme, overflødige – og altfor kostbare. Det er en beleven verdensmann som sjarmerer gjestene, hans taler er beundret viden om. Han elsker fest og glade mennesker. Og Ole Richter er en meget vakker mann, med et staselig og regelmessig ansikt. Han er strebersk og ærekjær, men samtidig nærtakende, ømskinnet. Han er et følelsesmenneske, labil, nervøs.

Ole Richter hadde i Kristiania vært omgangvenn med Hans Siewers, Brøggers svigerfar. W.C. Brøggers sønn Anton Wilhelm (f. 1885) var Ole Richters gudsønn, viktig i det Sverige de oppholdt seg i de tider. Men dårlige familieforhold, han skriver til sin engelskfødte hustru:

”I ditt nærvær kan ikke noe av det gode i meg bestå og gro ...”

*Verdensrichter: Opp-
over, fremover*

De er barnløse, det er store friksjoner imellom dem. Hun klager, er sykelig.

Statsministerens hustru dør i Stockholm i 1885. I 1886 får Richter ved Kongelig Resolusjon rett til å oppføre et mausoleum på sin gård, Rostad på Inderøya i Trondheimsfjorden. Men nå er han alene, 55 år gammel.

Allerede straks etter at Richters hustru er gått bort, i oktober 1885, kommer den unge piken og statsministeren overens om å holde sammen. Hun er 22, han 56, 34 år eldre enn henne. Ja, han er to år eldre enn hennes far! I 1887 blir Hans Rasmus Astrup statsråd for offentlige arbeider og medlem av den norske statsrådsavdelingen i Stockholm og flytter inn i Ministerhotellet, og nå er Ebba og Ole Richter under samme tak. 1888, på våren: De inngår en hemmelig forlovelse i Kristiania 14. mars, planlegger nytt liv – han skal bli ambassadør i London, Oscar II har lovet –. Richter vil organisere et hemmelig bryllup i Stockholm, men nei, hun vil vente til de kan gjøre det i Kristiania, i farens, Hans Rasmus Astrups nyoppførte palass på Drammensveien – her i dette huset!

Stockholm, Blasieholmen – Ministerhotellet til venstre for Nasjonalmuseet.

Vi er kommet til selvmordet – og til den ulovlige begravelsen

Bjørnstjerne Bjørnson har først i en tale og så i VG noen dager tidligere påstått at Richter i et tidligere fortrolig brev til ham hadde tilkjennegjort at statsminister Johan Sverdrup hadde løyet om sin kjennskap til en kontroversiell underhåndsavtale mellom Kongen og den norske- og svenske regjeringen om Norges rett til likeverdig innflytelse i utenrikssaker og til en norskfødt utenriksminister i unionen. Dette var en av unionsstridens aller hesteste temaer. Richter har med Bjørnsons offentlighet i saken utillatelig brutt diskresjonen innad mellom regjeringens medlemmer og på det alvorligste skadet Johan Sverdrups politiske anseelse i Norge.

Etter Bjørnstjerne Bjørnsons utspill hadde en rystet Richter uttalt at

”Dette er mord – B.B. har myrdet meg på min egen fødselsdag.”

15de juni: Richter har uteblitt til frokost. Trolig ikke så lenge etter at klokken har passert 10, er Richters søster blitt så bekymret at hun går opp til statsminister-kontoret i Ministerhotellet i Stockholm. Julie Richter finner broren død. Alene i sin siste tunge stund skjøt han seg gjennom munnen og døde momentant da skuddet gikk ut gjennom venstre tinning, står det i avisene dagen etter.

Kong Oscar II var ikke i tvil om hvem som hadde hovedansvaret:

”Den som på sitt samvete har, och till sitt livs slut måste bära, skulden för Ole Richters mord, det är Bjørnstjerne Björnson, han och ingen annan! Han står skyldig inför Gud, og skall och stå skyldig inför historien!”

mente kongen.

Richters kiste går fra Stockholm til Norge den 22de juli, videre fra Trondheim til Inderøy med dampskipet Levanger. Om bord var far og datter Astrup, Brøgger, statsråd Sofus Arctander. *”Det var dyster stemning i det lille følget,”* skriver Dagsposten.

Ved begravelsen gikk mann av huse, den store gårdsplassen på Rostad var svart av folk, forteller avisen. Rundt 1000–1500 personer deltar i begravelsen og ved jordfestelsen i gravhaugen på Rostad på nordtrønderske Inderøy den 27de juli. Det er 200–300 kranser.

Til stede er en 25 år gammel svensktalende pike, forloveden Ebba Astrup. Det er første gang hun er der, på Rostad, hans familiegård. Hun har reist med dit mot sin fars vilje. Hun overværer begravelsen fra et vindu, til

Den ulovlige begravelsen: Svart med folk.

tider halvt skjult bak gardinen. Hun har tårer i øynene, men er rank og behersket.

Arctander talte. Brøgger medvirket til talen, han hadde laget mange taleutkast.

”En av Norges beste sønner har gått bort,” sa Arctander.

Kisten plasseres inne i mausoleet. Hele den mektige sørgeskaren defilerer forbi.

Verken Sverdrup-regjeringen eller Stortinget var offisielt representert ved begravelsen. Kong Oscar II så seg heller ikke i stand til å sende en siste blomsterhilsen til sin norske statsminister i Stockholm gjennom nesten fire år. – Det går ut en instruks om at offentlige tjenestemenn bør utebli. Statsministerens begravelse skjer i fravær av så vel amtmann som sorenskriver, fogd, lensmann.

Arctander er glad regjeringen var borte, så den ikke skulle ”tilsvine høytiden”, ja, Arctander og Brøgger har aksjonert på forhånd for å hindre at regjeringen fikk ordet i begravelsen.

Brøgger opptrer ved begravelsen som Ebbas far i sorgen, hun orket ikke da snakke med faren om dette.

Richter har trosset skaperverket og Gud ved selv å ta det liv han har fått seg gitt.

Lovens forbud mot jordpåkastelse og likpreken ved begravelse av selvmordere varte helt fram til henholdsvis 1898 og 1904.

Men sogneprest Albert Lange forretter og holder en stor tale. *”Døm ikke, det skal Gud gjøre,”* sier Lange. Biskop Laache i Nidaros spør umiddelbart etter begravelsen om Langes ”opptreden”.

”Dette har bedrøvet Mange og givet Vantroen Anledning ...” skriver Nidarosbispens. *”Sognepresten burde helst ingen tale holdt, En kiste med Liget af en Mand som efter overlæg selv har endt sitt Liv, men hvorpaa Man dog har sat Verset; ’Jeg ved mig en Sövn i Jesu navn’, burde helst ha bragt Guds Ords tjener til Taushed”.*

Etter en omfattende korrespondanse med prest, prost, biskop konkluderer Lange:

”Det lader til å være en meget bedrøvelig sak, jeg har bedrøvet bisko-

pen og biskopen har sanderlig bedrøvet meg; og hvem av oss i denne sak har bedrøvet Gud mest, derom får Han dømme, – for derom bliver biskopen og jeg ikke enige.”

Ebba er i stor sorg!

Hun er ved Molde, på farens Kviltorp, ved Richters selvmord. Richter har villet ha henne hos seg i Stockholm straks etter avskjedigelsen i slutten av mai, men hennes foreldre har begge sagt nei. Hun skal senere gjentatt ha sagt til flere at hadde hun fått reise til Stockholm, ja så hadde det ikke gått slik med Richter.

Brøgger er nærmest umiddelbart i selvmordsrommet, selv om dette er offisielt plombert. Han rasker med seg viktige personlige eiendeler og dokumenter – fortrolige brev mellom Kongen og statsministeren, det skal gå år før Brøgger gir dem tilbake til majesteten! Han inventerer Richters personligste eiendeler. Sørger for å få forsegle kisten før Ebba ankommer, hun skal ikke se sin forlovede når legemet er falt sammen.

Brøgger følger med i obduksjonen, Richter har skutt seg med et mindre håndvåpen og i motsetning til hva avisene forteller, har kulen ikke gått ut av hodet, en liten kule kan hentes ut bak i kraniet –.

I et 18 siders brev til Astrup- og Brøggervennen statsråd Arctander forteller Brøgger detaljert om selvmordet. Waldemar Brøgger tror – helt sikkert – at forholdet til Ebba har vært avgjørende for selvmordet. Med Ebba ville Richter stifte familie på ny, få barn, livsarvinger. Men Richters økonomi var utslitt, han var mistenkt for å forholde seg til kvinner etter deres formue. Uten statsministerembetet og Kongens velvilje tillot ikke hans ære ham etter avskjedigelsen å fri til Astrups rike datter. – Bjørnson går på bunnen av dette i ”Paul Lange og Tora Parsberg”.

Men Ebba – forteller hun senere – har nå, 26 år gammel, bestemt seg for at hun ikke skulle gifte seg, men være trofast mot ham. Det skulle vare i grenseløs beundring og svermerisk kjærlighet for resten av livet.

Etter selvmordet – og nå kommer den ukjente historien!

Hun vil allerede nå i 1888 at faren skal kjøpe Rostad. Han vil ikke. Hun reiser til farens Svanviken ved Eide på Møre. I 1889–1891 fortsetter hun kor-

Meråker. Snart 40 år.

respondansen med Brøgger, forteller om sin bestående uløselige sorg –

”...jag måste bli bättre eller icke leva.”

Julen 1891 er hun på Rostad, hun skriver til Brøgger:

”Här stannar vägen och jag vill inte heller längre – jag vet inte något mer än detta.”

Ebba fortsetter i farens kjølvann sine omstreifer- og omsorgsprosjekter, på det veldige Meråker Bruk. – Hun gir ungdommen den første skolen, bøker til skolebiblioteket. Orgel. – Inhalasjonsapparat skaffes i tuberkulosetider.

Fra Meråker minnes hun som en høy staselig dame – med en dronnings gange. På Rostad, senere, kalles hun ”Astruppa”. Av omstreiferbarna kalles hun ”Oppa” – og det ble skrevet på melkekrusene til barna. Men barna i nabolaget stryker respektfullt luen når ”Astruppa” stiger ut av karjolen.

I 1998 kommer Bjørnsons drama om Paul Lange og Tora Parsberg. Den 5te november 1898 skriver hun fra Svanviken til den store BB:

Til Bjørnstjerne Bjørnson,

”Jeg har ikke læst Deres bog, men aviserne bringer referater som sårer dybt. De bringer Deres pæn til en grusom gjerning –”

Samme dag til sogneprest Thorvald Klaveness, kjent geistlig den gang, medstifter av ”Kirke og Kultur”:

”Det er Bjørnsons nye bog i sin raa hensynsløshet som gjør mig saa fortvilet. Har han rett til å omdanne og fremstille saa som det passer ham? – at bruge hvilke midler som helst – bare til sitt eget øiemed? Findes der ingen grænser? Og har mennesker ret at tage mod.

Denne bog som et andet stykke ’kunstverk’ – til at nyde medmenneskers sjelkvaler, sorg og jammer som kunstverker? Det er for umenneskelig grusomt.”

Så hun noen gang Bjørnsons stykke? Da stykket ble oppført på Trøndelag teater i 1939, ble hun av teatersjef Gleditsch invitert til å overvære forestillingen. Hun avsto. Hun skriver senere fra sin kommende manns gård i Verdalen flittig brev med sin blyant, på sitt ”svorsk”. Frimerkekjøp, jentene skulle handle frimerker på Øra.

”Men husk! Ikke et eneste ett med motiv av Bjørnson,” sier hun, ”Nei, han er jeg ikke noe glad i. Han burde ikke skrive om levende menneske.”

Nå fortsetter hun på sin vei til Rostad Gård!

I 1892 er statsministerens bo gjort opp, en nevø av statsministeren kjøper Rostad gård. 1898, faren dør. En nordenfjellsk komité for omstreiferomsorg kjøper Rostad. Kjøpet finansieres ved at Ebba gjennom Astrupfamiliens Svanviken Bruk kjøper Rostads besetning og redskaper. Og nå, nå blir Ebba bestyrerinne på Ole Richters familiegård!

Hvordan fremstår bestyrerinnen? En dansk kvinne, Signe Okkels, lærer ved Eidsvoll folkehøyskole i 1911 der Ebba var elev, og erstatter for Ebba Astrup på Rostad 1912–1917, skriver:

”Frk Astrup var egentlig ikke vakker — rødgyldent hår og krommet nese, men allikevel strålende å se på. Hennes holdning var som en dronnings når hun kom en i møte. Mor Rostad var festlig, arbeidsom og var flink til å sette noe i gang (sic) og gikk alltid foran i arbeidet. Hennes vilje var sterk og enerådende på Rostad og hennes unge medhjelpere kunne nok kjenne seg kuet.”

Farens venner er engstelige: ”Gå ikke i kloster i mausoleet der oppe”, skriver familievennen Sofus Arctander til henne.

I 1906 får Ebba Osloarkitekten Johan Meyer, som mange av dere her vil kjenne som kartlegger og beskytter av norske fortidsminner, til å forskjønne Richters gravhaug. Det får en gresk tem-
Ebba vil!

pelninggang med Richters navn på en støpt dør, det bygges et klassisistisk inngangstempel båret av doriske søyler og symbolmettede omvendte fakler inn mot gravhaugen. Den danske kvinnen beretter fra sin tid på Rostad:

”Ved Richter grav i parken talte barna ganske stille og de store barna kunne hysje på de små og si: Der ligger Mor Rostad sin venn.”

Men Ebba beholder et feste i Vitenskapsakademiet: I Tårnet!

Frøknene Astrups formelle gavebrev til Vitenskapsakademiet er skrevet av Ebba på Rostad 2. mars 1910. I brevet heter det at

”I loftsetagen (taarnet) forbeholder frøkerne Ebba og Elisabeth Astrup sig ret til at mot en lav leie at bebo en liten bekvemmelighet så lenge de måtte ønske.”

Fra Vikinggravhaug til Tempel og Mausoleum.

Ebba i tårnet.

Mor Rostad.

Ebba reiser nå i årene som kommer av og til ned til Kristiania, først fra Inderøya, senere fra Verdalen.

”Mor Rostad” følger opp Rostadbarna som er havnet sydpå. Hun har 20 barn i Kristiania, sier hun. Ebba kjøpte purre, serverte grønnsaker – appelsiner – under selskaper i Tårnrommet, der nå Willy Østrem og ”Centre for Advanced Study” (CAS) holder til. Kostbart og ekstravagant er det i de tider. – Hun deler aldri appelsinene opp, kolossalt dyre var de den gangen – intet skal gå til spille! Hun tar ungdommene med på teater, lager kulturaftener i hovedstaden for omstreiferbarn på opptur – eller nedtur.

Folket i tårnleiligheten har omgang med vaktmesterfamilien i Vitenskapsakademiet, i den separate fløyen, vinkelrett i vest. – De bader hos vaktmesteren. De får spise smørbrød som er til overs etter selskapene i Vitenskapsakademiet. Foran vinduene mot Frognerkilen får Ebba montert skamler, slik at de minste barna skal nå opp og nyte utsynet.

Ebba beholder den ene leiligheten lenge, med lav leie. Den brukes utover i 20-årene,

kanskje til hun når seksti års alder – kanskje litt lenger. Kanskje er det over en periode på ca. 15 år, kanskje inntil Sigurd Hoel og hans kvinner flytter inn.

Et ekteskap – en pakt

Ebba Astrup skulle gjennom sin oppdragelse læres til ikke bli forfengelig. Damene i hennes oppvekst fortalte henne at hun var stygg. Hele sitt liv nekter hun bestemt, hårdnakket og demonstrativt å la seg fotografere! På de få

Ebba og Sofus: En pakt.

bildene ser vi at hun likesom skygger. Hun blir en gang oppbudt av kronprinsen ved et ball – men hun nekter. Hun mente at han gjorde det av plikt. At Kronprinsen ikke hadde interesse av å danse med henne. Hun avbødye altså, men så ble hun beordret av faren.

I 1918 er altså Ebba blitt 55. Hun forteller mange år senere:

”Da jeg var blitt så gammel at jeg ikke var kvinne, syntes jeg ikke jeg behøvde være trofast mot Ole Richter lenger. Da bestemte jeg meg for å gifte meg. Jeg satte opp en liste over menn som jeg kunne tenke meg.”

I 1912 kommer en ung, flink gårdsbestyrer til Ebbas Rostad, en stilig, ordentlig og pålitelig kar. Tre menn sto på giftelisten, gårdsbestyreren Gustav Sofus Eggen sto først. Ebba fridde og de drar 1918 til Stiklestad kirke. Hun er nå 55 år, han er 11 år yngre enn henne (!). Han har vært gift tidligere, i et kort ekteskap, der hustruen tidlig har gått bort.

Sofus er stille, velmenende, meget pen og staselig som voksen mann og han var ordentlig, konservativ, en forsiktig og praktisk bonde.

Ebba synes i hovedsak å være den bestemmende, kanskje – sannsynligvis – dirigerende. De har sine runder. Hun forsøkte å oppdra Sofus. Drikke kaffe av skåla, går ikke. Ebba ville flagge 1ste mai, Sofus tar ned flaggstangen. Hun går alene på foredrag med Martin Tranmæl på Øra, men hun synes det mest er floskler. Det er litt mitt og ditt imellom de to voksne, men finurlig får de det til.

Ebba Astrup var sterkt prinsipiell!

Ebba flytter altså til Verdalen, til hans store Fæby gård og her blir de boende sammen – i 26 år. I bygda er hun respektert – og med respekt. Hun fremstår litt på avstand, som litt uvanlig og utenfor den sedvanlige bygdeomgangen – lite omgang med bygdemiljøet. Hun er ganske sparsom, Sanitetsforeningen er en arena. Hun abonnerer på franske, engelske og svenske tidsskrifter.

Ebba kler seg litt uvanlig, syr om klær fra velmaktstider i den store verden, hun er synlig i tøyet, ofte med et hvitt sjal over skuldrene når hun skal være fin.

Over sengen sin har hun selv brodert et vers.

*”Døm andre skånsomt
Strengere deg selv
Og ingen, ingen, ingen
Du fordømme*

*Thi livet er en mektig
Stridbar elv
Og ikke alle like godt kan svømme!”*

Med blyant skriver hun sine brev og poster dem, ofte til Rostad og til Sverige.

Ebba regnet Sverige som sitt fedreland. For folket på Fæby leser hun Selma Lagerløf og Gösta Berlings saga. Hun skriver mange brev, med blyant. Brevene hennes handler for det meste om Rostad. Hun vil ikke ha fri-merker med den norske løve – ”*det skabba dyret*”, sier hun. Fra faren har hun arvet fiendtlighet mot valget av det nye riksvåpenet.

Ebba Astrup Eggen har mange abonnemeter: Utenrikspolitiske magasiner, franske blader, hun er interessert i rheinlandsånger. Hun er munter, slagferdig, knitrede vittig. Hun er usentimental, praktisk, realistisk. – Hun er opptatt av orden i fjøset og på kjøkkenet. En sterk kvinne. Og – herom er erindringen unisont entydig – hun fører seg nydelig. Som en dronning. Hun har blå øyne, lyserødt hår. Huden er lys. Hustruen og gårdsfruen i Verdalen, og nå fra seksti og oppover, går i lyse klær, uvanlig da. Perlegrått, beige er det. Hun skjuler figuren, går med skjørt til ankelen. Stanglorgnett, hengende til brystet. Håret er oppsatt, med knute høyest oppe på hodet. Flat hatt, ofte med slør. Alltid sitter det en brosjé i frakkeforkledet, hva kan den være?

Hun liker frie folk, Hun er også i kontakt med akademiet, omfattende korrespondanse med huset her, nå og da er hun i Oslo i disse årene, men nedtrappende. Stivt er det ved middagsbordet på Fæby, sølvbestikk, det beste porselen, under tiden med litt småskall i kantene. Ebba er forsiktig med penger. Hun blir 70 år, hun har vondt i det ene benet. Senere blir hun nå litt glemsk.

”Ebba var sterkt prinsipiell,”

skriver en ung niese av Sofus som bor to år på Fæby sammen med dem. I dette er antakelig svært mye sagt.

Ringen sluttet

Fra Verdalen følger hun med i virksomheten på Inderøya. Til Ole Richters nevø klager hun:

”Gravkammeret av tegel, hvelvet over Richters og hans hustrus balsamerte legemer forfaller, tegelstenen trekker til seg fuktighet og tørker ut gresset på gravhaugen. Jeg har lasset på med matjord – det hjelper ikke i tørkesomme,”

skriver hun. Og i brev til Jørgen Richter Salvesen skriver hun så:

”Å så vil jeg så gjerne få tillatelse til at min aske blir begravet på baksiden over tempelet, bare med en flat sten i jordsmonnet som ikke blir synlig på sommeren engang – ’Ebba Astrup – Mor Rostad’. Vil De ha noe imot det? Rostad er mitt livs brennpunkt, der er jeg hjemme.”

Vi er kommet til begravelsen

Ebba dør den 13. oktober 1944, av hjerneblødning, nå 81 år gammel.

18de oktober synges hun ut på Fæby, pastor Øystein Hovden taler ved høytiden i hjemmet. 26. oktober, hun blir båret ut av naboer og pårørende. Krans fra Verdalen Sanitetsforening. Det går til jernbanen og toget til Trondheim. Mange lokale er møtt frem. Oberst Ebbe Astrup er kommet fra Oslo. 27de er det bisettelse i kapellet på Tilfredshet Kirkegård i Trondheim.

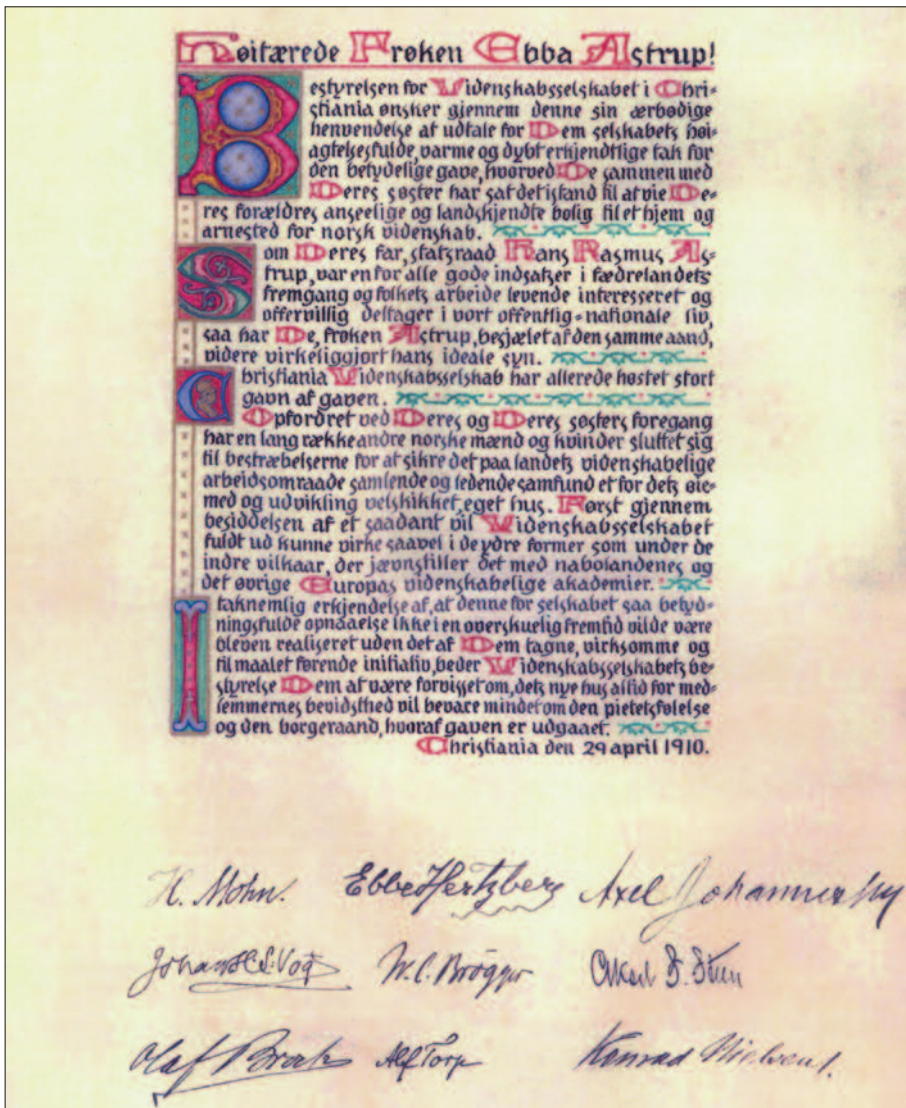
Pastor Pharo hilser fra nasjonal misjon for heimløse. Fru Galtvik fra Frosta takker, der tok Ebba aller først omstreiferbarna fatt. Kretssekretær Skjerven fra Rostad barneheim taler og skolestyrer Sakshaug hilser fra Inderøy. Mest er det misjonen som er til stede ved kremasjonen.

”Hun kalte seg alltid ’Mor Rostad’ selv – var Mor, fulgte opp så lenge barna levde,” sier pastor Pharo, ”Til det avsidsligende Rostad kom hun kun av kjærligheten,” sier han.

Jeg har for anledningen gjennomgått hilsener og takkeadresser ved Ebba Astrups begravelse, men har ikke lykkes å finne noen fra Det Norske Videnskaps-Akademi.

Imidlertid, idet Ebbas eiendeler har forlatt Trøndelagen, etter testamente havnet hos familien Astrup sydpå, blir det på Fæby Gård i Verdalen ensomt og bortlagt værende igjen en innfoldet takkeadresse. I formatet A3, en skinnmappe med inngravert gullskrift på omslaget. Og inne i denne et sirlig utformet takkebrev, kunstnerisk utformet i snirklet tekst, signert akademiets styremedlemmer i april 1911. Om man myser med øynene mot den tungtydede ”roman”-kalligrafien kan man blant annet lese:

”Bestyrelsen for Videnskabssekabet i Christiania ønsker gjennom denne sin erbødige henvendelse at udtale for Dem selskabets Høiagtelsesfulde, varme og dybt, erkjendtlige tak for den betydelige gave, hvorved De sammen med Deres søster har sat det istand til at vie Deres forældres anseelige og landskjendte bolig til et hjem og arnested for norsk videnskab ... I taknemlig erkjendelse af, at denne for selskabet saa betydningsfulde oppnaaelse ikke i overskuelig fremtid vilde være bleven realiseret uden det af Dem tagne, virksomme og til formålet førende initiativ, beder Videnskabssekabets bestyrelse Dem være forvissat om, dets nye hus alltid for medlemmerne bevidsthed vil bevare mindet om den pietetsfølelse og den borgeraand, hvorved gaven er udgaaet.”

Nå kommer den lovstridige jordfestelsen:

Krigen er snart slutt. Telen går, fredsvåren 1945 kommer. Men i enda halvannet år skal Ebbas urne stå oppe på mørkeloftet på Fæby Gård i Verdalen. Hvorfor, hva er bestemt, hva kan og skal skje?

Ellen Sakshaug het den gjenlevende ektemannen, Sofus Eggens første kone. Da de giftet seg, var Ellen alvorlig tuberkuløs. Sofus – odelsarving til en storgård i Verdalen – vet at han gifter seg med en dødsmerket kvinne! Og folket i bygda forferdes. Sofus blir enkemann (1911) etter fem års ekteskap med Ellen Sakshaug. Om deres kjærlighet kan vi bare spekulere. Var også dét en kontrakt mellom to sjeler, som Ebbas med Richters tyve år tidligere?

Ebba og Sofus har vurdert dette før de sammen gikk til kirken og inn i den ekteskapskontrakt som bl.a. betinget at de den ytterste dagen skulle vende tilbake til sin første!

Den kongelige resolusjon fra 1886 om Richters private mausoleum på Rostad viser – etter at jeg nå har fått den gjennomgått av departementets kirkeavdeling – at Kongens tillatelse til det private gravstedet var begrenset til å gjelde ekteparet Richter. Lov av 1897 om Kirker og Kirkegaard § 35 sa også at *”Udenfor Kirkegaard må ikke Begravelse finde Sted uden Kongens Tilladelse”*. I en oversikt over saker om tillatelse til private gravsteder hadde departementet i 1945 – 1946 tre saker. Ingen av disse gjelder nedsettelse av urnen med asken etter Ebba Astrup!

Men så, på våren, forsommeren 1946, det må vel ha vært i april, drar tre menn innover langs Trondheims-fjorden, fra Verdalen mot Inderøya, medbringende urnen med hennes stoft.

Jordfestelsen: Mot statens lov, men med kjærlighetens rett.

Det er Ebba Astrups suverene vilje – de tar saken i egen hånd! - Det er knapt lyse dagen at det skjer. Det er Sofus, den gjenlevende maken, hans nevø Halvdan og historikeren Oddvar Grønli.

De setter spaden i gravhaugen. Men, som de skal sette ned urnen, merker de en teknisk uregelmessighet. Urnen er plutselig destabilisert. Noe fremmed er kommet med under kremeringen, har smeltet inn i urnens vegg. Men nå er dette plutselig løst og falt av.

De tar opp det fremmede legemet. Det er brosjen, brosjen hun selv hadde fått laget og som hadde innstøpt den kule med hvilken hennes forlo-

vede Ole Jørgensen Richter hadde endt sitt eget liv på Blasieholmen ved Stockholms Strøm den 15de juni i 1888.

Hun har selv brakt den med seg helt frem til den ytterste dagen, hun hadde holdt fast på den i nå snart 60 år, så lenge hun hadde maktet og evnet det, til hun nå bare er støv.

Den yngste av de tre, Halfdan Eggen tar opp brosjen med kulen. Han legger den så ovenpå urnen. Og nå skyfler de jord ovenpå alt, fyller igjen. På toppen legger de så den lille navneplaten. Der står det inngravert:

Ebba Astrup Eggen – ”Mor Rostad” – 1863 –1944.

Hun ligger over dem, mellom krypten og obeliskene, litt sjenert gjemmer hun seg på den siden av haugen som vender bort fra husene, tunet. Høy-sommerens gress skjuler nesten den lille navneplaten.

Der har hun lagt seg og sitt bevis på en utholdende kjærlighet som nok er større enn eventyrenes –. I 58 år har nå Ole Jørgensen Richter ligget der og ventet på henne, sin forlovede, Ebba Astrup, med sin engelskfødte hustru balsamert på sin høyre side. Her ligger hun nå, endelig, ovenpå, sammen med ham – om enn med ”dem”.

Det er 58 år etter selvmordet i Ministerhotellet på Blasieholmen i Stockholm. De er hjemme hos ham, de to. Sammen til slutt.

*Preses,
medlemmer, mine damer og herrer –*

Takk for oppmerksomheten!

Astrup-familiens stue er i dag Akademiets store foredragssal.

Medlemmer av familien Astrup på trappen som fører ned til den store, flotte hagen.

